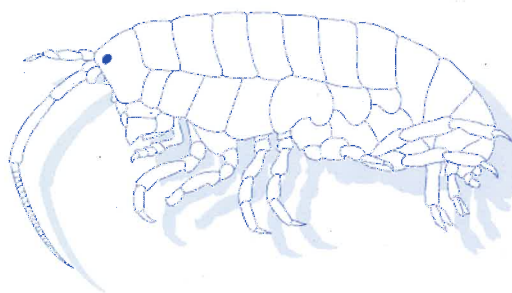

ISSN 0773-3542

De Strandvlo

VLIZ vzw

Victorialaan 3

B-8400 Oostende

Tijdschrift
van **De Strandwerkgroep België**

Jaargang **23**
2003

DE STRANDVLOJaargang 23 nr. 4 - december
2003Periodiek van **De Strandwerkgroep, vereniging voor mariene biologie****Voorzitter**

Francis Kerckhof Muscarstraat 14, 8400 Oostende

☎ 0473/95 30 59

e-mail : FrancisKerckhof@hotmail.com**Secretaris**

Jean-Paul Vanderperren Hoogstraat 137, 1980 Zemst

☎ 015/34.07.81

e-mail : vdppj@yucom.be**Penningmeester**

Bart Verhaeghe Zuidbroekstraat 11, 8600 Woumen

☎ 051/50.23.46

e-mail : bart.verhaeghe@euronet.be**Redactieraad De Strandvlo**

Ingrid Jonckheere St.-Idesbaldusstraat 20 bus 402, 8670

☎ 058/52.19.46

Koksijde

of
050/81.37.68**e-mail** : ingrid.jonckheere@west-vlaanderen.be

Guido Rappé Kapelstraat 3, 9910 Ursel

☎ 09/374.39.68

e-mail : guido.rappe@br.fgov.be**Public Relations**Marie-Thérèse Panneels- Ter Yde 1, 8670 Koksijde
Vanhaelen

☎ 058/51.86.15

e-mail : marc.panneels@skynet.be

Els Vanderperren Cathilleweg 162, 8490 Stalhille

☎ 0477/23.11.18

e-mail : els.vanderperren@yucom.be**Bestuurslid**

Jan Haelters J. Britostraat 24, 8200 Brugge

☎ 050/39 16 55

e-mail : j.haelters@mumm.ac.be**website** : <http://www.strandwerkgroep.org> - **e-mail** : info@strandwerkgroep.orgAbonnementsprijs vanaf 2004 - Belgische leden: **10 Euro**. Te storten op **rek.****000-1493424-12**, op naam van

"De Strandwerkgroep" p/a B. Verhaeghe (zie hoger).

In Nederland kan gestort worden op **postgiro 0222305** op naam van
Strandwerkgroep België, Zuidbroekstraat 11, 8600 Woumen, België.Buitenlandse leden betalen: **11,50 Euro**.

INHOUD

Jaargang 23 nr. 4

Inhoud, Excursiekalender 2004, Jaarvergadering	129
Marie-Thérèse	133
Vanhaelen	134
Nathal Severijns	134
Ingrid Jonckheere	152
Nathal Severijns	153
Georges Versele	159
Marie-Thérèse	161
Vanhaelen	166
Korte Mededelingen - Poëzie	166

WOORD VOORAF

Op de valreep kregen we toch nog een vierde nummer voor jaargang 23 afgewerkt. We hopen dat het uitgebreide verslag van onze meerdaagse excursie naar Dale (Wales) in 2001 enkele leden zal warm maken voor deelname aan de eerstvolgende meerdaagse excursie in Sallenelles die doorgaat van 04 april tot en met zaterdag 10 april 2004.

De eerstkomende jaarvergadering gaat door op zaterdag 14 februari, kijk snel op pagina 132 voor het programma van die dag.

Verder vind je in dit nummer enkele excursieverslagen en lees je hoe het nu zit met de opmars van *Ensis directus* in West-Europa.

Tot slot wensen we alle lezers en hun familie leuke eindejaarsdagen toe!

Bestuursmededelingen

Laagwatertabel Oostende – januari, februari, maart, april 2004 (weekends)

januari

Za 3/01	04:48-17:05
Zo 4/01	05:44-17:56
Za 10/01	09:19-21:25
Zo 11/01	09:58-22:06
Za 17/01	02:33-15:16
Zo 18/01	03:46-16:23
Za 24/01	09:19-21:33
Zo 25/01	10:03-22:16
Za 31/01	02:21-15:03

februari

Zo 1/02	03:41-16:09
Za 7/02	08:30-20:33
Zo 8/02	09:05-21:11
Za 14/02	00:45-13:34
Zo 15/02	01:55-14:45
Za 21/02	08:20-20:34
Zo 22/02	08:59-21:12
Za 28/02	-12:53
Za 29/02	00:44-14:06

maart

Za 6/03	07:33-19:37
Zo 7/03	08:05-20:12
Za 13/03	- 12:06
Zo 14/03	00:18-13:06
Za 20/03	07:21-19:37
Zo 21/03	07:59-20:12
Za 27/03	11:13-23:12
Zo 28/03	-12:43

april

Za 3/04	07:24-19:33
Zo 4/04	07:59-20:09
Za 10/04	11:57
Zo 11/04	00:11-12:46
Za 17/04	07:19-19:41
Zo 18/04	07:58-20:15
Za 24/04	11:09-23:15
Zo 25/04	11:36-23:46

LW te :

Boulogne	43 min. vroeger
Calais	19 min. vroeger
Duinkerke	9 min. vroeger
Nieuwpoort	2 min. vroeger
Zeebrugge	8 min. later
Vlissingen	30 min. later

Crustacean photographic website

In De Strandvlo 23(2) werd in de rubriek 'gesignaleerde website' melding gemaakt van een website over Europese Decapoda (garnalen, krabben, kreeften, enz...). Deze site is verplaatst en vanaf nu toegankelijk via volgend adres:

<http://www.tmu.uit.no/crustikon/index.htm>

Excursiekalender - 2004

- **Zondag 25 januari 2004:** Speuren naar leven op een winterstrand en golfbrekers.
Afspraak: 10 uur te Oostende, Halve Maan – vuurtoren, H. Baalskaai.
- **Zaterdag 14 februari:** Jaarvergadering. (meer informatie zie volgende pagina)
Afspraak: 10 uur in de Jeugdherberg 'De Ploate', Langestraat 82 te Oostende
Voorziene voordrachten o.a. Hans De Blauwe – kwallen.
- **Zondag 22 februari:** Is er nog strandleven na winters vries – en stormweer?
Afspraak: 10 uur te Westende-St-Laureins, Calidris, kruispunt Koninklijke Baan en E. Scottishlaan – Strandlaan. i.s.m. Natuurpunt Middenkust.
- **Zaterdag 27 maart:** Aanspoelsel in de vloedlijn? Leven bij de eblijn?
Afspraak: 10 uur 30 te De Haan, tramstation, centrum; i.s.m. Natuurpunt De Haan.
- **Zondag 04 april tot en met zaterdag 10 april:** Meerdaagse excursie naar Normandië met verblijf te Sallenelles, gelegen aan de monding van de Orne (meer informatie zie middenpagina).
- **Zondag 09 mei:** Zoeken naar schaalhorens, oesters, pokken, krabben, enz. op het strandhoofd.
Afspraak: 10 uur 30 te Koksijde, Ster der Zee, parking Zeedijk, einde Prof. Blanchardlaan.
- **Zaterdag 12 juni:** Waarnemen van de sierlijkste zeewezens: kwallen, enz.
Afspraak: 14 uur te Zeebrugge Jachthaven – Einde Rederskaai, overkant oude vismijn.
- **Zondag 05 september:** garnaalkruien met Omør Rappé.
Afspraak: 10 uur 30 te Duinbergen, dijk, einde Anemonenlaan, (ten Oosten van Dir. Gen. Willemspark), iets naar rechts: 1e strandhoofd.
- **Zondag 17 oktober:** Herfstwaarnemingen op het strand (al of niet na stormen...)
Afspraak: 10 uur te Oostduinkerke-St-André: strand einde Scottlaan (tegenover boothotel "La Peniche").

- **Zondag 19 december:** Eindejaars – strandwaarnemingentocht, Westhoekstrand.
Afspraak: **13 uur 30 te De Panne, Westhoek, einde Dynastielaan** op het zeedijkje.

Jaarvergadering Strandwerkgroep op zaterdag 14 februari 2003

Plaats : Jeugdherberg 'De Ploate', Langestraat 82, Oostende

Programma :

9 uur 30: Ontvangst met koffie
10 uur 00: "kwallen" door Dhr. Hans De Blauwe.
11 uur 30 : Administratief gedeelte
12 uur 30 : Middagmaal (vooraf uw naam doorgeven aan Francis Kerckhof – kostprijs: democratisch)
14 uur 00 : Voordracht door Tom Artois, hij zal ons alles vertellen wat we ooit al hadden willen weten over platwormen.

- Tussenin zal er ruim gelegenheid zijn voor het determineren van mariene organismen. Een aantal stereomicroscopen zal ter beschikking staan van de leden.
- Was u in 2003 de gelukkige vinder van een merkwaardige vondst, aarzel niet ze mee te brengen!

Lidgeld 2004

Omdat wij graag verder regelmatig kleurenfoto's zouden willen publiceren in onze Strandvlo en ook van plan zijn om de komende jaren regelmatig een thema-nummer uit te geven zien we ons genoodzaakt om het lidgeld wat te verhogen. Voor de Belgische leden bedraagt het lidgeld vanaf 2004 – **10 Euro**, voor de Nederlandse leden **11,50 Euro**.

Een merkwaardige krabbenvondst tijdens de lange hete zomer van 2003 in Koksijde

van **Vanhaelen Marie-Thérèse**

Op 18-8-03 even na laagwater spoelden er, bij Ster der Zee 6 kolonies harige vliescelpoliep *Electra pilosa* aan. Het waren opgerichte kolonies, in de vorm van struikvormige, fijn vertakte bosjes. Omdat ze er zeer vers uitzagen en ook omdat er tijdens die hete, lange zomer al niet veel te rapen viel, nam ik ze mee naar huis.. Maar daar bleek heel gauw dat ik veel méér levende organismen meegebracht had. Tussen de 6 kolonies mosdiertjes krioelde het van zeer kleine krabbetjes. Ik geef een kort overzicht:

- 28 gewone porseleinkrabbetjes *Pisidia longicornis*; de meesten waren wijfjes, verschillende exemplaren droegen oranjekleurige eitjes; schildjes van 1,5 mm tot 3,5 mm breed
- 1 juveniel harig porseleinkrabbetje *Porcellana platycheles*; goed herkenbaar aan de kortere, brede, platliggende behaarde schaarppootjes; het schildje was 2mm breed, kleur: roze
- 1 juveniel ruig krabbetje *Pilumnus hirtellus*, goed herkenbaar aan de vorm van het schild en de donkerbruine puntjes van de scharen; 4,5 mm schildbreedte
- 8 nog kleinere grauwe krabbetjes, 2 à 4 mm; nog niet duidelijk te determineren; oogjes ver uit elkaar, ruw, hobbelig schildje; mogelijk ook *Pilumnus hirtellus* in zeer vroeg stadium
- 1 brokkelsterretje *Ophiotrix fragilis*, spanwijdte ongeveer 1,8 cm
- 2 juveniele zeesterretjes *Asterias rubens*, 5 mm en 9 mm
- een 15-tal strandvlooiën *Talitrus saltator*

Dit was mijn boeiendste vondst tijdens deze zeer lange, hete periode, op het, qua aanspoelsel, meestal eentonige zomerstrand 2003.

**Ter Yde 1
8670 Koksijde**

Verslag van de reis naar Dale, Wales, Engeland (6 tot 13 april 2001)

55632

Nathal Severijns

Nadat de excursie naar Northumberland in april 2000 (Severijns, 2002) een echte meevaller was geworden, wilden we graag meer van de Britse kust zien. De excursie 2001 zou ons dus opnieuw naar Groot-Brittannië brengen. Dit keer viel de keuze op het zuidelijk gelegen Pembrokeshire, in Wales. De suggestie kwam – net zoals voor de excursie naar Northumberland – van Hans, die daar samen met zijn gezin in augustus 2000 op vakantie was geweest en er erg enthousiast over was. Omdat Pembrokeshire in het zuidwesten van Groot-Brittannië ligt zouden we heel wat andere soorten dan in Northumberland kunnen aantreffen. Opnieuw een onbekende, nieuwe streek met mogelijk een aantal verrassingen dus.

De verplaatsing was een stuk minder lang dan het jaar voordien toen we eerst met de nachtboot naar Hull moesten. Dit keer namen we de boot van Oostende naar Dover, waarna we nog een 5-tal uur met de wagen naar het uiterste westen van Wales moesten rijden. In Dale, een klein dorpje in het zuidwesten van Pembrokeshire, zouden we een week verblijven in het Dale Fort Field Centre dat is ondergebracht in een oud fort op een vooruitstekende landtong die eindigt bij Dale Point. De Field Centres (elf in totaal) hebben vooral tot doel om biologische studieweken te verzorgen voor scholen, studenten en andere groepen, terwijl er daarnaast ook onderzoek wordt gedaan. We kregen een volledig uitgerust laboratorium ter beschikking om al ons materiaal te onderzoeken en determineren en konden ook gebruik maken van de bibliotheek van het Field Centre. Daarnaast zou John, één van de medewerkers van het Field Centre ons regelmatig vergezellen. Hij heeft ons ook twee avonden na elkaar vergast op een paar diareportages met eigengemaakte, prachtige natuurbeelden uit de wijde omgeving van Dale. Verder zou ook het lokaal waar natte kleding bij een temperatuur van 35 tot 40 graden gedroogd konden worden, erg nuttig blijken tijdens de natte week die we tegemoet gingen. Tenslotte was het leuk om 's avonds, met een drankje, nog even samen gezellig uit te blazen in de gemeenschappelijke living. En dan hebben we het nog niet gehad over het geweldige English breakfast in de gewelfde eetzaal, waar je echter enkel binnen mocht nadat de kok de bel had geluid.

Een groot deel van South Pembrokeshire maakt deel uit van het Pembrokeshire Coast National Park, het enige kustgebonden nationale park in Engeland en Wales, en tevens het kleinste van alle nationale parken. Het herbergt heel wat mooie landschappen variërend van hoge kliffen tot uitgestrekte zandstranden en met zowel beschermde inhammen als sterk geëxposeerde rotskusten. Daarnaast maken ook een aantal eilanden

voor de kust deel uit van het park. Enkele, zoals Skomer Island, zijn van internationaal belang voor de grote en rijke populaties van zeevogels en een aantal kolonies van zeehonden die ze herbergen. De streek heeft tenslotte ook een rijk historisch en cultureel verleden. Kelten, Saksen, vroege christenen en Vikings lieten hier allen hun sporen na. Het dorpje St. Gowan's Head bijvoorbeeld, in het uiterste zuiden van Pembrokeshire, is één van de 22 plaatsen (jawel!) in Groot-Brittannië die worden geassocieerd met de Ronde Tafel uit de tijd van Koning Arthur.

In het hiernavolgend verslag van de bezochte plaatsen en de waargenomen soorten komen de bryozoa (mosdiertjes) niet aan bod omdat hierover reeds eerder een uitgebreid verslag is verschenen (De Blauwe, 2002).

Tijdens ons verblijf in Dale Fort vielen de laagwaters tussen 13 uur en 16 uur. Met onze eerste uitstap, op zaterdag 7 april, wilden we eerst de baai in Dale Beach zelf eens bestuderen. Bij laag water valt een groot deel van deze inham droog en blijft er een grote zandvlakte achter, waarvan een deel erg modderig is en bezaaid is met grotere en kleinere rotspartijen en stenen. Deze plaats bleek vooral rijk aan wieren en bivalven. Dit bleek achteraf ook de meest soortenrijke van alle bezochte plaatsen te zijn, met meer dan 130 verschillende waargenomen soorten. Opvallende mollusken waren o.a. de gedoornde hartschelp *Acanthocardia echinata*, de noordkromp *Arctica islandica*, de streephoren *Cingula cingillus*, de dichtgestreepte artemisschelp *Dosinia lupinus*, het groot tafelmesheft *Ensis siliqua*, de gewone en de bleke scheefhoren *Lacuna vineta* en *Lacuna pallidula*, de Noordse cirkelschelp *Lucinoma borealis*, de otterschelp *Lutraria lutraria*, de zandschelp *Mysia undata*, het kleine slakje *Onoba aculeus*, de scheve kokkel *Parvicardium exiguum*, *Pharus legumen*, de penhoren *Turritella communis* en de gewone venusschelp *Chamelea striatula*. Bij de anemonen vielen naast de algemene paardenanemoon *Actinia equina* vooral de wasroos *Anemonia viridis* en de knikkende zeeanjer *Cereus pedunculatus* op. Andere opvallende waarnemingen waren die van de tunicaat *Asciidiella scabra*, de borstelworm *Sabella pavonina* en grote hoeveelheden gewone en harige porceleinkrabbetjes *Porcellana longicornis* en *Porcellana plathycheles*. Omdat verschillende personen dit keer ook aandacht schonken aan de wieren heeft dit een mooie soortenlijst opgeleverd, vooral wat betreft de roodwieren. Alleen al bij Dale Beach vonden we een 30-tal soorten.

De volgende dag onderzochten we het westelijk deel van Marloes Sands, een twee kilometer lang en erg breed zandstrand, en het ernaast gelegen, zeer rotsachtige Gateholm Island. Hier werden bijna 130 soorten gevonden, waaronder wel bijna 50 soorten mosdiertjes (De Blauwe, 2002). Voor de mosdiertjes was Marloes Sands duidelijk de beste van al de locaties die we bezocht hebben. Enkele opvallende soorten bij de andere groepen waren de foraminifera *Amandia beccarii* en *Elphidium spec.*, het roodwier *Audouinella floridula*, een filamentachtig roodwier dat in staat is om zand vast

te houden en zo dikke modderachtige lagen vormt, het korstmos *Verrucaria mucosa*, de blauwgestrepte schaalhoren *Helcion pellucidum* (zowel de gewone vorm als de steviger *forma laevis*), de korstmosschelp *Lasaea rubra* (tussen zeepokken), de gebochelde streepschelp *Musculus discors*, de oranje spons *Hymeniacidon perleve* en de eendenmosselen *Lepas anatifera*.

Op maandag 9 april zijn we in de voormiddag het slikken- en schorreengebied gaan bekijken langs een kleine rivier die uitmondt in de baai van Dale die we twee dagen eerder al bezocht hadden. Opvallende vondsten daar waren het roodwier *Bostrychia scorpioides*, het vlokreeftje *Corophium volutator*, de ondersoort *Littorina saxatilis tenebrosa* van de ruwe alikruik, de brakwatersteurgarnaal *Palaemonetes varians* en de oproller *Sphaeroma rugicauda* (een zeepissebed), naast de meer bekende wadslakjes *Hydrobia ulvae* en het muizenootje *Ovatella myosotis*, allemaal typische brakwatersoorten.

In de namiddag hebben we de kleine inham in Castlebeach Bay onderzocht, net ten zuiden van de rotspunt Dale Point waarop het Field Centre gevestigd is. Deze eerder kleine inham - slechts een honderdtal meters breed - is aan beide zijden rotsachtig, maar terwijl de noordzijde sterk geëxposeerd is, is de zuidkant juist erg beschut waardoor daar beduidend meer soorten voorkomen. We noteerden rond deze inham in totaal ongeveer 110 soorten. Opvallende aanwezigen hier waren onder andere de slangster *Amphipholis squamata*, de brokkelster *Ophiotrix fragilis*, de veerster *Antedon bifida* en de kleine bochelster *Asterina gibbosa*. Bij de mollusken de keverslak *Callochiton septemvalvis*, de gastropoden *Coriandra fulgida*, de sleutelgathoren *Diodora graeca*, de geruite napslak *Emarginula fissura*, de bleke scheefhoren *Lacuna pallidula*, de blauwgestrepte schaalhoren *Helcion pellucidum* en de kleine alikruik *Littorina neritoides* en bij de bivalven de baardmossel *Modiolus barbatus* en de Noordse rotsboorder *Hiatella arctica*. Andere leuke soorten tenslotte waren het korstmos *Lichenes pygmaea*, de ringworm *Sabellaria spinulosa*, de spons *Ophlitaspongia seriata*, de zeekomkommer *Ocnus lactea* en de krabben *Xantho incisus* en *Xantho pilipes*.

De volgende dag was het pas rond drie uur in de namiddag laagwater. We hoefden ons dus niet echt te haasten. Van deze gelegenheid hebben we gebruik gemaakt om St. Davids te bezoeken. Dit kleine stadje is genoemd naar de beschermheilige van Wales die daar in de 6de eeuw een klooster gesticht heeft en later aartsbisschop werd. Van de kerk uit de 6de eeuw zijn geen resten bewaard gebleven. De huidige kathedraal van St. Davids dateert uit de tijd van de Noormannen, en werd daarna vaak gerestaureerd en verbouwd. Ze ligt in een rustig, groen dal aan de rand van het typische stadje. Naast de kathedraal is ook nog de indrukwekkende ruïne bewaard gebleven van het paleis van de bisschoppen, dat uit de 14de eeuw stamt.

Na ons bezoek aan St. Davids en een korte picknick trokken we dan weer op tocht, deze keer naar Newgale Sands. Het strand in Newgale is een ongeveer 2,5 km lang, erg breed en vlak zandstrand dat ongeveer noord-zuid gericht is en met aan de zuidkant vrij hoge kliffen van leem en klei boven op een rotsachtige basis. Hoewel deze plek niet echt soortenrijk was (we noteerden er slechts een 80-tal, waaronder een 30-tal bryozoa), vonden we toch opnieuw een aantal interessante soorten. Zo onder andere de gastropode *Coriandra fulgida*, de kleine alikruik *Littorina neritoides*, de mosselslurper *Odostomia scalaris* en enkele honderden, weliswaar oude en lege penhorens *Turritella communis*. Daarnaast ook de slangster *Ophiura ophiura* en enkele eendenmossels *Lepas pectinata*. Op een zandstrand verwacht je natuurlijk vooral veel bivalven. Opvallende soorten hier waren het groot tafelmesheft *Ensis siliqua*, de korstmosschelp *Lasaea rubra* en gewone venusschelp *Chamelea striatula*, die alle drie levend aanwezig waren.

Onderweg terug naar Dale Fort zijn we nog even een kijkje gaan nemen in de buurt van The Point in het kleine, pittoreske dorpje Little Haven. Hier troffen we een rotsachtige inham die trechtervormig het binnenland indringt. Aan één zijde is er in de rotsformatie een opvallende, grote grot (met een diameter van ongeveer 10 meter) in de klif uitgespoeld, die langs de voorkant (strandzijde) volledig open en toegankelijk is. Voorbij de rotsen volgt een breed en vlak zandstrand. Ook hier troffen we slechts een 80-tal soorten aan, waarvan opnieuw een 30-tal soorten bryozoa. Daaronder wel een levende aardbei-anemoon *Actinia fragacea*, de zeester *Astropecten irregularis* en het wier *Audouinella floridula*. Opnieuw vonden we veel levende grote tafelmesheften *Ensis siliqua* en gewone venusschelpen *Chamelea striatula*, maar daarnaast nu ook een levende otterschelp *Lutraria lutraria* en enkele tientallen lege, maar verse doubletten van *Pharus legumen*.

Op woensdag 11 april gingen we naar Skomer Island, natuureservaat en thuis voor heel wat zeevogels. Dit zou de enige dag worden dat we niet nat werden. Meer nog, het was een prachtige, zonnige lentedag. De boot naar Skomer vertrekt vanuit St. Martin's Haven. Langs het pad naar de aanlegsteiger vonden we acht verschillende soorten korstmossen op de rotsen. Zes daarvan troffen we ook op Skomer aan, naast nog eens zeven andere soorten. Naast zeevogels zoals de papegaaiduiker *Fratercula arctica*, de kuifaalscholver *Phalacrocorax aristotelis*, de drieteenmeeuw *Rissa tridactyla* en de zeekoet *Uria aalge* zagen we ook vier grijze zeehonden *Halichoerus grypus* die aan het zonnen waren op een paar rotsen in zee, vlak naast het eiland. Tijdens het middageten boven op de kliffen konden we beneden in zee, vrij dicht bij het eiland ook nog enkele bruinvissen *Phocoena phocoena* zien zwemmen. Een geslaagde uitstap.

De volgende dag hebben we de langste excursie van de week gemaakt. Het was opnieuw een druilerige en erg vochtige dag. 's Morgens al regende het en dat zou de ganse dag zo blijven, zoals later zou blijken. Het was pas in de late namiddag laagtij en

een tweede toeristisch-culturele uitstap zagen de meeste wel zitten. Daarom besloten we om in de voormiddag Pembroke Castle te gaan bezoeken. Pembroke ligt aan de zuidkant van de Milford Haven inham. We waren dan tegelijk al een eind op weg naar Freshwater West en West Angle Bay, twee plaatsen waar we in de namiddag een kijkje wilden gaan nemen. Pembroke Castle is een oude statige burcht die een belangrijke rol heeft gespeeld in de geschiedenis. Zo werd de latere koning Henry IV in Pembroke Castle geboren. Henry IV werd na de zogenaamde “War of the Roses” door koning Richard III naar Bretagne in Frankrijk verbannen. Hij zwoer echter wraak en keerde later terug naar Engeland, waar hij aan land ging in St. Ann’s Head (de zuidpunt van het schiereiland waarop Dale Fort zich nu bevindt !), overwon Richard III en werd zo de eerste koning van de bekende dynastie van de Tudors. In Pembroke Castle zijn met behulp van levensechte poppen verschillende scènes uit het middeleeuwse kasteellevens uitgebeeld. Zo bijvoorbeeld een maaltijd van de kasteelheer en zijn naaste familie uit die tijd, maar ook Henry IV en zijn moeder met haar hofdames, kort na zijn geboorte in 1457 en, tenslotte, in de vroegere kelders van het kasteel verschillende heuse kerkerscènes, zo levensecht dat sommigen onder ons zich er niet meer wel bij voelden. Voorwaar het bezoek meer dan waard, het kasteel in zijn geheel bedoel ik dan natuurlijk.

Na een korte picknick, in de druilerige motregen, op de parking aan de voet van de hoge omwalling van het kasteel, reden we naar Freshwater West. In het hoogste deel van het getijdengebied lag er daar veel ‘jingle’, kleine rolkeitsjes, met daartussen kleine schelpjes. Hiertussen, maar ook in fijn aanspoelsel in het mediolittoraal op het tamelijk uitgestrekte en vlakke zandstrand, vonden we enkele interessante soorten – helaas wel alleen losse klepjes - zoals de gebochelde mantel *Chlamys distorta*, het parelmoerneutje *Nucula turgida*, de melkwhite arkschelp *Striarca lactea* en de ovale venusschelp *Venus ovata* en, tenslotte, ook één levende eendenmossel *Lepas spec.* In het lage littorale gebied was het dan weer rotsachtig met veel losse stenen, waaronder als voornaamste interessante soorten de edelsteenroos *Bunodactis verrucosa*, enkele levende sleutelgathorens *Diodora graeca* en tientallen levende asgrauwe keverslakken *Lepidochitona cinerea* (tot 26.5 mm !). Hoewel het totale soorten aantal dat we er waarnamen, met een kleine 40 achteraf gezien zeer beperkt bleek, was dit in zijn geheel toch best een leuke plaats.

Onze volgende stopplaats, West Angle Bay, op de uiterst westelijke punt van de landtong ten zuiden van Milford Haven, zou iets soortenrijker blijken. Op deze nogal slibrijke plaats vonden we onder andere enkele tientallen levende ganzevoetjes *Asterina gibbosa*, veel geleikorst *Botryllus schlosseri* en zeebes *Dendrodoa grossularia*, enkele bleke scheefhorens *Lacuna pallidula*, enkele levende melkwhite arkschelpen *Striarca lactea* en één levende melkwhite priemhoren *Turbonilla lactea*. In de overgang tussen het laag- en mediolittoraal gebied lagen verder grote hoeveelheden wieren aangespoeld,

waaronder naast veel bruinwieren ook een opvallend groot aantal grote soorten roodwieren.

Op de volgende bladzijden wordt, per biologische groep, een overzicht gegeven van de soorten die op de verschillende bezochte plaatsen werden waargenomen (behalve de Bryozoa, waarover reeds eerder uitgebreid werd gerapporteerd door De Blauwe (2002)). Met in totaal zo'n 340 verschillende soorten (ongeveer 260 in deze lijst en een 80-tal soorten Bryozoa) vonden we hier ongeveer 80 soorten meer dan we in april 2001 in Northumberland hadden waargenomen. Northumberland is echter wel noordelijker gelegen dan Wales dat bovendien rechtstreeks beïnvloed wordt door de Golfstroom. De meest soortenrijke plaats was duidelijk wel Dale Beach, dat we de eerste dag bezocht hebben en waar ongeveer 135 verschillende soorten werden waargenomen. Daarnaast waren Marloes Sands en Castlebeach Dale de meest interessante plaatsen. Newgale, Little Haven, Freshwater en West Angle Bay vielen wat tegen, maar de dagtrip naar Skomer Island was dan weer erg boeiend.

In de tabel worden voor de verschillende vindplaatsen ("GEM" = gemeente) de volgende afkortingen gebruikt :

DBR = Dale Beach	MHV = Martin's Haven
DCB = Dale, Castlebeach	MLS = Marloes Sands
DSM = Dale, Salt marshes	NWG = Newgale
FRW = Freshwater West	SKM = Skomer Island
LHV = Little Haven	WAB = West Angle Bay

Voor de aantallen en de toestand van de waargenomen soorten werden verder volgende afkortingen gebruikt:

E	= enkele exemplaren	M	= massaal
D	= dood exemplaar	L	= levend
A	= algemeen	A1	= 1 – 9 exemplaren
V	= vers	A2	= 10 – 99 exemplaren

Tot slot geldt hier een woord van dank aan alle deelnemers. Iedereen heeft wel op één of andere manier bijgedragen tot het samenstellen van het overzicht van de waargenomen soorten en, wat minstens even belangrijk is, tot de goede sfeer, waardoor het een aangename en geslaagde excursie werd.

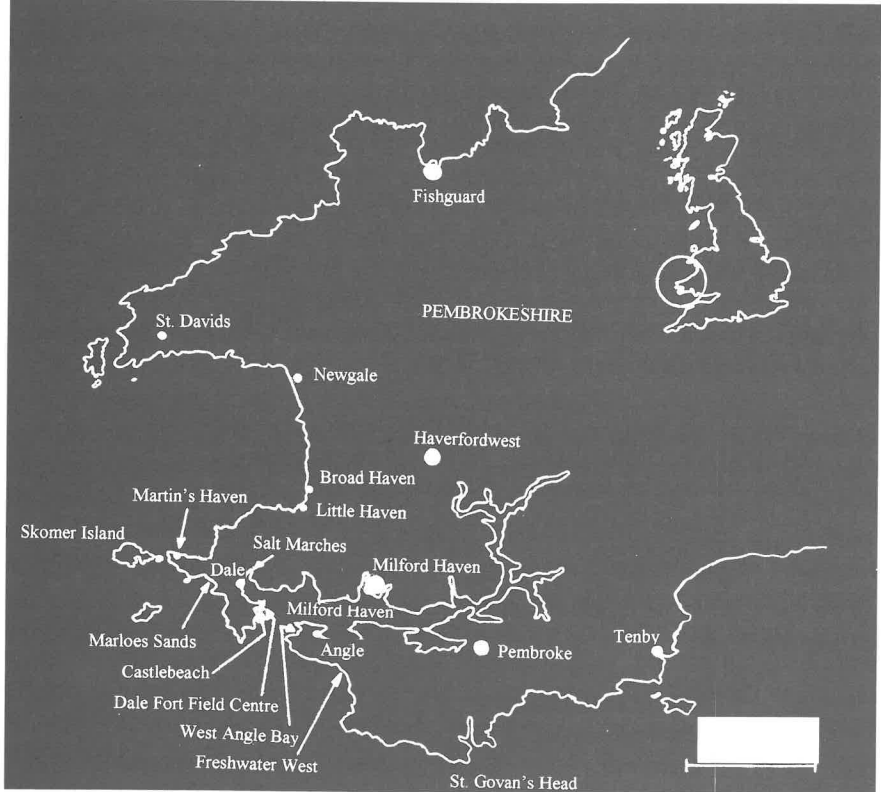
Literatuur

De Blauwe, H., 2002. Bryozoa verzameld tijdens de SWG-reis naar Dale (zuid-Wales) in april 2001. De Strandvlo, 22(3-4): 105-114.

Severijns, N., 2002. Verslag van de reis naar Newton-by-the-Sea, Northumberland, Engeland (15-23 april 2000), De Strandvlo, 22(2): 45-68.

Kaart

10 km 10 km

SOORT	NEDERLANDSE NAAM	DATUM	AANTAL	TOESTAND	GEN.	OPMERKINGEN
STYLOPHORA SPEC.	(WIER)	010408	1	V	M.S	
PHYTIUM						
	<i>Cyanophyta (Blauwieren)</i>					
SPEC	(BLAUWWIER)	010408	A3	V	M.S	OP PATELLA VULGATA
PHYTIUM						
	<i>Chlorophyta (Groenwieren)</i>					
BULDINGIA MINIMA	KLEIN DARMIER	010410	A	L	NWG	
CLADOPHORA RUPESTRIS	ROTSWIER	010407	E	V	DBR	HOOG
CLADOPHORA RUPESTRIS	ROTSWIER	010408	E	L	M.S	
CLADOPHORA RUPESTRIS	ROTSWIER	010410	E	L	NWG	
CLADOPHORA RUPESTRIS	ROTSWIER	010412	E	L	DBR	
CLADOSTEPHUS SPONGIOSUS	(GROENWIERCHLOROPHYTA)	010407	E	L	M.S	
ENTEROMORPHA COMPRESSA	PLAT DARMIER	010408	A	L	M.S	
ENTEROMORPHA COMPRESSA	PLAT DARMIER	010409	A	L	DCB	
ENTEROMORPHA COMPRESSA	PLAT DARMIER	010410	A	L	LHV	
ENTEROMORPHA COMPRESSA	PLAT DARMIER	010412	A	L	M.S	
ENTEROMORPHA INTESTINALIS	EGHT DARMIER	010408	A	L	M.S	
ENTEROMORPHA INTESTINALIS	EGHT DARMIER	010412	A	L	FRW	
ENTEROMORPHA SPEC.	(GROENWIERCHLOROPHYTA)	010407	E	V	DBR	
ULVA LACTUCA	ZEESLA	010407	E	L	DBR	
ULVA LACTUCA	ZEESLA	010408	E	L	M.S	
ULVA LACTUCA	ZEESLA	010410	E	L	DCB	
ULVA LACTUCA	ZEESLA	010412	A	L	LHV	
ULVA LACTUCA	ZEESLA	010412	A	L	FRW	
PHYTIUM						
	<i>Phaeophyta (Bruinwieren)</i>					
AMPHETIA PULCATA	(BRUINWIER/PHAEOPHYTA)	010409	E	V	DCB	
ALARIA ESCULENTA	(BRUINWIER/PHAEOPHYTA)	010407	E	L	DBR	
ALARIA ESCULENTA	(BRUINWIER/PHAEOPHYTA)	010408	A2	L	M.S	
ASCOPHYLLUM NODOSUM	KNOTSWIER	010407	A	L	DBR	
ASCOPHYLLUM NODOSUM	KNOTSWIER	010409	A1	L	DCB	
ASCOPHYLLUM NODOSUM	KNOTSWIER	010410	E	V	LHV	
ASCOPHYLLUM NODOSUM	KNOTSWIER	010412	E	V	LHV	
DICTYOTA DICHOTOMA	GAFFELWIER	010407	E	L	FRW	ANSPOESEL
FUCUS SERRATUS	GEZAAGDE ZEEBK	010407	A	L	DBR	
FUCUS SERRATUS	GEZAAGDE ZEEBK	010408	A	L	M.S	
FUCUS SERRATUS	GEZAAGDE ZEEBK	010409	A	L	DCB	
FUCUS SERRATUS	GEZAAGDE ZEEBK	010410	A	L	LHV	
FUCUS SERRATUS	GEZAAGDE ZEEBK	010412	A	L	LHV	
FUCUS VESICULOSUS	GEZAAGDE ZEEBK	010407	E	L	NWG	
FUCUS VESICULOSUS	BLAASWIER	010408	A	L	DBR	
FUCUS VESICULOSUS	BLAASWIER	010409	E	L	M.S	
FUCUS VESICULOSUS	BLAASWIER	010410	E	L	DCB	
FUCUS VESICULOSUS	BLAASWIER	010412	A	L	LHV	
FUCUS VESICULOSUS	BLAASWIER	010412	A	L	NWG	HOOG
HIMANTHALLIA ELONGATA	RIEMWIER	010408	E	L	FRW	ANSPOESEL
HIMANTHALLIA ELONGATA	RIEMWIER	010410	A1	V	LHV	ANSPOESEL
LAMINARIA DIGITATA	VINGERWIER	010407	E	L	DBR	
LAMINARIA DIGITATA	VINGERWIER	010408	A	L	M.S	
LAMINARIA DIGITATA	VINGERWIER	010409	A	L	DCB	
LAMINARIA DIGITATA	VINGERWIER	010412	A	L	M.S	
LAMINARIA DIGITATA	VINGERWIER	010412	A	L	WAB	

(BRUNNIEP (HYDROPHYTA)	010407	A2	L	DBR	ANSPOESEL
SUKERWIER	010407	A1	L	DBR	
SUKERWIER	010412	E	L	WAB	
GROEFWIER	010407	A	L	DBR	
GROEFWIER	010408	A	L	M.S.	
GROEFWIER	010408	A	L	DCB	
GROEFWIER	010410	A	L	DBR	
GROEFWIER	010410	A	L	NWG	
GROEFWIER	010412	E	L	FRW	
KWASTWIER	010408	E	L	DCB	
KWASTWIER	010412	A	L	FRW	VUIL-BLUIJN WIERTJE
KWASTWIER	010410	T	L	LHV	
(NINGERWIER)	010407	F	V	DBR	OUDE IN ANSPOESEL
(NINGERWIER)	010412	E		WAB	

Rhodophyta (Roodwarenen)	010408	A	L	M.S.	WIER DAT ZAND VAST HOUDT
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010410	A	L	LHV	WIER DAT ZAND VAST HOUDT
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	E	L	DSM	SALT MARCHES
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010407	E	V	DBR	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	E	V	M.S.	EPHYT OP MASTOCARPUS STALATUS
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010412	E	V	WAB	
ROOD HOORTJESWIER	010407	E	V	DBR	
ROOD HOORTJESWIER	010408	E	V	M.S.	
ROOD HOORTJESWIER	010408	E	V	DCB	
ROOD HOORTJESWIER	010410	A	L	DCB	
ROOD HOORTJESWIER	010412	A	L	WAB	(LAAG)
IER'S MOS	010407	A	L	DBR	
IER'S MOS	010408	A	L	M.S.	
IER'S MOS	010408	A	L	DCB	
IER'S MOS	010410	E	L	LHV	
IER'S MOS	010412	A	L	NWG	LAAG
IER'S MOS	010412	A	L	WAB	
KORAAIWIER	010407	A	L	DBR	
KORAAIWIER	010408	A	L	M.S.	
KORAAIWIER	010409	A	L	DCB	
KORAAIWIER	010410	A	L	LHV	
KORAAIWIER	010412	A	L	FRW	
KORAAIWIER	010412	A	L	M.S.	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010407	E	V	DBR	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	E	V	M.S.	
BLOEDRODE ZEEZURING	010408	E	V	DCM	
BLOEDRODE ZEEZURING	010412	E	V	WAB	
BLOEDRODE ZEEZURING	010407	E	L	DBR	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010412	E	L	WAB	
ROOD DANKWIER	010407	E	L	DCM	
ROOD DANKWIER	010412	E	V	WAB	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	E	L	WAB	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010412	E	V	DBR	
KNOPWIER	010407	E	V	M.S.	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	A	L	DCB	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	A	L	M.S.	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	A	V	DBR	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	E	V	M.S.	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	E	V	DCM	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010407	A	L	DBR	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	A	L	M.S.	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010410	A	L	DCB	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010410	A	L	LHV	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010412	A	L	WAB	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	A1	L	DCB	ZEER MOOIE EXN

PHYTUM	010408	A1	L	DBR	WIER DAT ZAND VAST HOUDT
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010410	A	L	LHV	WIER DAT ZAND VAST HOUDT
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	E	L	DSM	SALT MARCHES
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010407	E	V	DBR	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	E	V	M.S.	EPHYT OP MASTOCARPUS STALATUS
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010412	E	V	WAB	
ROOD HOORTJESWIER	010407	E	V	DBR	
ROOD HOORTJESWIER	010408	E	V	M.S.	
ROOD HOORTJESWIER	010408	E	V	DCB	
ROOD HOORTJESWIER	010410	A	L	DCB	
ROOD HOORTJESWIER	010412	A	L	WAB	(LAAG)
IER'S MOS	010407	A	L	DBR	
IER'S MOS	010408	A	L	M.S.	
IER'S MOS	010408	A	L	DCB	
IER'S MOS	010410	E	L	LHV	
IER'S MOS	010412	A	L	NWG	LAAG
IER'S MOS	010412	A	L	WAB	
KORAAIWIER	010407	A	L	DBR	
KORAAIWIER	010408	A	L	M.S.	
KORAAIWIER	010409	A	L	DCB	
KORAAIWIER	010410	A	L	LHV	
KORAAIWIER	010412	A	L	FRW	
KORAAIWIER	010412	A	L	M.S.	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010407	E	V	DBR	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	E	V	M.S.	
BLOEDRODE ZEEZURING	010408	E	V	DCM	
BLOEDRODE ZEEZURING	010412	E	V	WAB	
BLOEDRODE ZEEZURING	010407	E	L	DBR	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010412	E	L	WAB	
ROOD DANKWIER	010407	E	L	DCM	
ROOD DANKWIER	010412	E	V	WAB	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	E	L	WAB	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010412	E	V	DBR	
KNOPWIER	010407	E	V	M.S.	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	A	L	DCB	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	A	L	M.S.	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	A	V	DBR	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	E	V	M.S.	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	E	V	DCM	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010407	A	L	DBR	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	A	L	M.S.	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010410	A	L	DCB	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010410	A	L	LHV	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010412	A	L	WAB	
(ROODWIERRHODOPHYTA)	010408	A1	L	DCB	ZEER MOOIE EXN

AMINARIA HYPERBORICES	010407	A2	L	DBR	ANSPOESEL
AMINARIA SACCHARINA	010407	A1	L	DBR	
AMINARIA SACCHARINA	010412	E	L	WAB	
GROEFWIER	010407	A	L	DBR	
GROEFWIER	010408	A	L	M.S.	
GROEFWIER	010408	A	L	DCB	
GROEFWIER	010410	A	L	DBR	
GROEFWIER	010410	A	L	NWG	
GROEFWIER	010412	E	L	FRW	
KWASTWIER	010408	E	L	DCB	
KWASTWIER	010412	A	L	FRW	VUIL-BLUIJN WIERTJE
KWASTWIER	010410	T	L	LHV	
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010407	F	V	DBR	OUDE IN ANSPOESEL
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010412	E		WAB	

AMINARIA HYPERBORICES	010407	A2	L	DBR	ANSPOESEL
AMINARIA SACCHARINA	010407	A1	L	DBR	
AMINARIA SACCHARINA	010412	E	L	WAB	
GROEFWIER	010407	A	L	DBR	
GROEFWIER	010408	A	L	M.S.	
GROEFWIER	010408	A	L	DCB	
GROEFWIER	010410	A	L	DBR	
GROEFWIER	010410	A	L	NWG	
GROEFWIER	010412	E	L	FRW	
KWASTWIER	010408	E	L	DCB	
KWASTWIER	010412	A	L	FRW	VUIL-BLUIJN WIERTJE
KWASTWIER	010410	T	L	LHV	
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010407	F	V	DBR	OUDE IN ANSPOESEL
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010412	E		WAB	

AMINARIA HYPERBORICES	010407	A2	L	DBR	ANSPOESEL
AMINARIA SACCHARINA	010407	A1	L	DBR	
AMINARIA SACCHARINA	010412	E	L	WAB	
GROEFWIER	010407	A	L	DBR	
GROEFWIER	010408	A	L	M.S.	
GROEFWIER	010408	A	L	DCB	
GROEFWIER	010410	A	L	DBR	
GROEFWIER	010410	A	L	NWG	
GROEFWIER	010412	E	L	FRW	
KWASTWIER	010408	E	L	DCB	
KWASTWIER	010412	A	L	FRW	VUIL-BLUIJN WIERTJE
KWASTWIER	010410	T	L	LHV	
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010407	F	V	DBR	OUDE IN ANSPOESEL
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010412	E		WAB	

AMINARIA HYPERBORICES	010407	A2	L	DBR	ANSPOESEL
AMINARIA SACCHARINA	010407	A1	L	DBR	
AMINARIA SACCHARINA	010412	E	L	WAB	
GROEFWIER	010407	A	L	DBR	
GROEFWIER	010408	A	L	M.S.	
GROEFWIER	010408	A	L	DCB	
GROEFWIER	010410	A	L	DBR	
GROEFWIER	010410	A	L	NWG	
GROEFWIER	010412	E	L	FRW	
KWASTWIER	010408	E	L	DCB	
KWASTWIER	010412	A	L	FRW	VUIL-BLUIJN WIERTJE
KWASTWIER	010410	T	L	LHV	
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010407	F	V	DBR	OUDE IN ANSPOESEL
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010412	E		WAB	

AMINARIA HYPERBORICES	010407	A2	L	DBR	ANSPOESEL
AMINARIA SACCHARINA	010407	A1	L	DBR	
AMINARIA SACCHARINA	010412	E	L	WAB	
GROEFWIER	010407	A	L	DBR	
GROEFWIER	010408	A	L	M.S.	
GROEFWIER	010408	A	L	DCB	
GROEFWIER	010410	A	L	DBR	
GROEFWIER	010410	A	L	NWG	
GROEFWIER	010412	E	L	FRW	
KWASTWIER	010408	E	L	DCB	
KWASTWIER	010412	A	L	FRW	VUIL-BLUIJN WIERTJE
KWASTWIER	010410	T	L	LHV	
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010407	F	V	DBR	OUDE IN ANSPOESEL
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010412	E		WAB	

AMINARIA HYPERBORICES	010407	A2	L	DBR	ANSPOESEL
AMINARIA SACCHARINA	010407	A1	L	DBR	
AMINARIA SACCHARINA	010412	E	L	WAB	
GROEFWIER	010407	A	L	DBR	
GROEFWIER	010408	A	L	M.S.	
GROEFWIER	010408	A	L	DCB	
GROEFWIER	010410	A	L	DBR	
GROEFWIER	010410	A	L	NWG	
GROEFWIER	010412	E	L	FRW	
KWASTWIER	010408	E	L	DCB	
KWASTWIER	010412	A	L	FRW	VUIL-BLUIJN WIERTJE
KWASTWIER	010410	T	L	LHV	
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010407	F	V	DBR	OUDE IN ANSPOESEL
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010412	E		WAB	

AMINARIA HYPERBORICES	010407	A2	L	DBR	ANSPOESEL
AMINARIA SACCHARINA	010407	A1	L	DBR	
AMINARIA SACCHARINA	010412	E	L	WAB	
GROEFWIER	010407	A	L	DBR	
GROEFWIER	010408	A	L	M.S.	
GROEFWIER	010408	A	L	DCB	
GROEFWIER	010410	A	L	DBR	
GROEFWIER	010410	A	L	NWG	
GROEFWIER	010412	E	L	FRW	
KWASTWIER	010408	E	L	DCB	
KWASTWIER	010412	A	L	FRW	VUIL-BLUIJN WIERTJE
KWASTWIER	010410	T	L	LHV	
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010407	F	V	DBR	OUDE IN ANSPOESEL
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010412	E		WAB	

AMINARIA HYPERBORICES	010407	A2	L	DBR	ANSPOESEL
AMINARIA SACCHARINA	010407	A1	L	DBR	
AMINARIA SACCHARINA	010412	E	L	WAB	
GROEFWIER	010407	A	L	DBR	
GROEFWIER	010408	A	L	M.S.	
GROEFWIER	010408	A	L	DCB	
GROEFWIER	010410	A	L	DBR	
GROEFWIER	010410	A	L	NWG	
GROEFWIER	010412	E	L	FRW	
KWASTWIER	010408	E	L	DCB	
KWASTWIER	010412	A	L	FRW	VUIL-BLUIJN WIERTJE
KWASTWIER	010410	T	L	LHV	
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010407	F	V	DBR	OUDE IN ANSPOESEL
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010412	E		WAB	

AMINARIA HYPERBORICES	010407	A2	L	DBR	ANSPOESEL
AMINARIA SACCHARINA	010407	A1	L	DBR	
AMINARIA SACCHARINA	010412	E	L	WAB	
GROEFWIER	010407	A	L	DBR	
GROEFWIER	010408	A	L	M.S.	
GROEFWIER	010408	A	L	DCB	
GROEFWIER	010410	A	L	DBR	
GROEFWIER	010410	A	L	NWG	
GROEFWIER	010412	E	L	FRW	
KWASTWIER	010408	E	L	DCB	
KWASTWIER	010412	A	L	FRW	VUIL-BLUIJN WIERTJE
KWASTWIER	010410	T	L	LHV	
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010407	F	V	DBR	OUDE IN ANSPOESEL
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010412	E		WAB	

AMINARIA HYPERBORICES	010407	A2	L	DBR	ANSPOESEL
AMINARIA SACCHARINA	010407	A1	L	DBR	
AMINARIA SACCHARINA	010412	E	L	WAB	
GROEFWIER	010407	A	L	DBR	
GROEFWIER	010408	A	L	M.S.	
GROEFWIER	010408	A	L	DCB	
GROEFWIER	010410	A	L	DBR	
GROEFWIER	010410	A	L	NWG	
GROEFWIER	010412	E	L	FRW	
KWASTWIER	010408	E	L	DCB	
KWASTWIER	010412	A	L	FRW	VUIL-BLUIJN WIERTJE
KWASTWIER	010410	T	L	LHV	
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010407	F	V	DBR	OUDE IN ANSPOESEL
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010412	E		WAB	

AMINARIA HYPERBORICES	010407	A2	L	DBR	ANSPOESEL
AMINARIA SACCHARINA	010407	A1	L	DBR	
AMINARIA SACCHARINA	010412	E	L	WAB	
GROEFWIER	010407	A	L	DBR	
GROEFWIER	010408	A	L	M.S.	
GROEFWIER	010408	A	L	DCB	
GROEFWIER	010410	A	L	DBR	
GROEFWIER	010410	A	L	NWG	
GROEFWIER	010412	E	L	FRW	
KWASTWIER	010408	E	L	DCB	
KWASTWIER	010412	A	L	FRW	VUIL-BLUIJN WIERTJE
KWASTWIER	010410	T	L	LHV	
GACCORHIZA POLYSCHIDES	010407				

VERUCARIA MAURA (KORSTMOSSEN(LICHENES))	010411	A	L	SKM	OP ROTSEN
VERUCARIA MINIMA (KORSTMOSSEN(LICHENES))	010411	A	L	SKM	OP ROTSEN
XANTHORIA PARIETINA (KORSTMOSSEN(LICHENES))	010411	A	L	SKM	OP ROTSEN
PHYLUM					
Sarcodina					
GRUPE					
Foraminifera (Foraminifera)					
AMANDIA BECARII (FORAMINIFERA)	010408	1	MLS	MLS	
ELPHIDIUM SPEC. (FORAMINIFERA)	010408	1	MLS	MLS	
PHYLUM					
Porifera (Sponzen)					
HALICHONDRIA PANICEA (BROODSPONGS)	010407	A	L	DBR	FORMA KOREND BIJ SNIJLE STROMING
HALICHONDRIA PANICEA (BROODSPONGS)	010408	A1	L	DCB	
HALICHONDRIA PANICEA (BROODSPONGS)	010412	E	L	WAB	
HEMENACIDON PERLEVE (PORIFERASPONZEN)	010408	A	L	MLS	ORANJE
OPHITASPONGIA SERIATA (PORIFERASPONZEN)	010408	E	L	DCB	
PHYLUM					
Chlorofyta (Neesdieren)					
KLASSE					
Hydrozoa (Hydropolipogeen)					
AGLAOPHENA PLUMA (HYDROIDPOLEPHYTOROZO)	010407	E	L	DBR	
DYNAMENA PUMILA (HYDROIDPOLEPHYTOROZO)	010412	E	L	WAB	IN ALCOHOL
KLASSE					
Anthozoa (Bloemdieren)					
ACTINIA EQUINA (PAARDEANEMOON)	010407	A	L	DBR	
ACTINIA EQUINA (PAARDEANEMOON)	010408	A	L	MLS	
ACTINIA EQUINA (PAARDEANEMOON)	010410	A	L	DCB	
ACTINIA EQUINA (PAARDEANEMOON)	010412	A	L	WAB	
ACTINIA EQUINA (PAARDEANEMOON)	010412	A	L	FRW	
ACTINIA EQUINA (PAARDEANEMOON)	010412	A	L	WAB	
ACTINIA FRAGACEA (PAARDEANEMOON)	010410	A	L	LHV	
ACTINIA FRAGACEA (PAARDEANEMOON)	010407	A2	L	DBR	
ACTINIA VIRIDIS (PAARDEANEMOON)	010408	2	L	DCB	
ACTINIA VIRIDIS (PAARDEANEMOON)	010412	1	L	WAB	
ACTINIA VIRIDIS (PAARDEANEMOON)	010412	1	L	FRW	JUVENIEL
ACTINIA VIRIDIS (PAARDEANEMOON)	010412	1	L	DCB	
ACTINIA VIRIDIS (PAARDEANEMOON)	010407	A2	L	DBR	
ACTINIA VIRIDIS (PAARDEANEMOON)	010408	A2	L	MLS	
ACTINIA VIRIDIS (PAARDEANEMOON)	010407	A1	L	DBR	
PHYLUM					
Annelida (Ringwormen)					
ARENICOLA MARINA (BORSTELWORM(ANNELIDA))	010412	A	L	WAB	ZANDHOOPJES
EULALIA VIRIDIS (BORSTELWORM(ANNELIDA))	010407	A1	L	DBR	
EULALIA VIRIDIS (BORSTELWORM(ANNELIDA))	010408	A1	L	MLS	
EULALIA VIRIDIS (BORSTELWORM(ANNELIDA))	010412	A1	V	WAB	EIKAPSELS
EULALIA VIRIDIS (BORSTELWORM(ANNELIDA))	010412	2	L	WAB	
EULALIA VIRIDIS (BORSTELWORM(ANNELIDA))	010407	A	L	DBR	
EULALIA VIRIDIS (BORSTELWORM(ANNELIDA))	010410	A	L	LHV	
EULALIA VIRIDIS (BORSTELWORM(ANNELIDA))	010412	E	L	WAB	
EULALIA VIRIDIS (BORSTELWORM(ANNELIDA))	010412	E	L	WAB	

[illegible]

XANTHO PILPES		(KRAB)	010409	A2	L	DCB	1 EX.IN FORMOL
PHYLIUM							
Bryozoa (Mossdiergaai)							
ELECTRA PILOSA		HARIGE VLESSELPOLEP	010407	A	L	DBR	
ELECTRA PILOSA		HARIGE VLESSELPOLEP	010409	A	L	DCB	
		zie verder in (De Blaauw, 2002)					
PHYLIUM							
Echinodermata (Stekelhuidigen)							
AMPHIPHOLIS SCUMMATA		(SLANGSTER)	010409	3	L	DCB	
ANTEDON BIFIDA		VEERSTER	010409	2	L	DCB	
ASTERIAS RUBENS		GEWONE ZEESTER	010410	A1	L	LHV	TOT 25CM DIAMETER
ASTERIAS RUBENS		GEWONE ZEESTER	010410	10	L	NWG	
ASTERINA GIBBOSA		KLEINE BOCHHELSTER	010409	A1	L	MLS	
ASTERINA GIBBOSA		KLEINE BOCHHELSTER	010409	A2	L	DCB	
ASTERINA GIBBOSA		KLEINE BOCHHELSTER	010410	A2	L	NWG	
ASTERINA GIBBOSA		KLEINE BOCHHELSTER	010412	A2	L	WAB	
ASTROPECTEN IRREGULARIS		(ZEEKOMMERECHINODERMATA)	010410	1	LHV	1 DOOD EX.	
ECHINOCARDIUM CORDATUM		ZEEKLUTHARTEGEL	010407	2	D	DBR	
OCNUS LACTEA		(ZEEKOMMERECHINODERMATA)	010409	A1	L	DCB	
OPHIOTRIX FRAGILIS		BROKHELSTER	010409	1	L	DCB	
OPHIOTRIX FRAGILIS		BROKHELSTER	010410	1	L	NWG	
PSAMMACHINUS MILIARIS		ZEEAPPEL	010410	2	L	NWG	
SPEC.		(ZEEGELECHINODERMATA)	010412	2	L	WAB	
PHYLIUM							
Chordata (Chordatierven)							
Klasse							
Ascidacea (Zeeolijfzwam)							
ASCIDIELLA SCABRA		(MANTELDERENTUNICATA)	010407	A2	L	DBR	
BOTRYLLOIDES LEACHI		STERRETIJE	010407	E	L	DBR	
BOTRYLLUS SCHLOSSERI		GELEIKORST	010407	E	L	DBR	
BOTRYLLUS SCHLOSSERI		GELEIKORST	010412	A	L	WAB	BLAUW MET WITTE STERRETIJES
DIHOROCCA GROSSULARIA		(ZEEBESTTUNICATA)	010409	A1	L	DCB	
DIHOROCCA GROSSULARIA		(ZEEBESTTUNICATA)	010412	A	L	WAB	
STYELA CLAVA		KNOTSZAKPLUP	010407	E	L	DBR	
Klasse							
Pisces (Vissen)							
CLUATA MUSTELA		VIJFDRADIGE MEIN	010407	A1	L	DBR	
GADOPRACUS VULGARIS		WITTE MEIN	010407	A1	L	DBR	
LEPADOGASTER LEPADOGAST.		DRIEDRADIGE MEIN	010410	1	L	NWG	
LIPOPHRYS PHOLIS		ZUGNAPVIS	010409	1	L	DCB	
NEROPHYS LUMBRICIFORMIS		SLIMVIS	010409	1	L	DCB	MET EIEREN
NEROPHYS LUMBRICIFORMIS		WORMZEEENAALD	010412	A1	L	WAB	
PHOCODON GIGANTEUS		WORMZEEENAALD	010407	A1	L	DBR	
PHOCODON PHOCODON		BRUNVIS	010411	A1	L	DCB	DICHT BIJ HET ELAND
PHOLIS GUINELLUS		BOTERVIS	010409	1	L	DCB	
PLEURONCTES PLADJESSA		PLADJUS	010409	1	L	MLS	
SCYLLORHINUS CANICULA		EIKAPSEL VAN HONDSDHAU	010409	3	L	DBR	0UD; 1 EX.MET EMBRYO
SCYLLORHINUS STELLARIS		EIKAPSEL VAN DE KATHAUI	010407	1	V	DBR	
Klasse							
Aves (Vogels)							
CORVUS CORONE		ZWARTE KRAAI	010411	A	L	SKM	
CORVUS CORONE		ZWARTE KRAAI	010411	20	L	SKM	
FRATERCULA ARCTICA		PAFEGANDUIJKER	010411	20	L	SKM	

010407	E	L	DBR
SCHOLEKSTER	010407	L	SKM
SCHOLEKSTER	010411	A	SKM
SCHOLEKSTER	010407	A	DBR
ZILVERMEEUW	010411	A	SKM
ZILVERMEEUW	010411	A	SKM
KLEINE MANTELMEEUW	010411	A	SKM
GROTE MANTELMEEUW	010411	E	SKM
WITTE KWIKSTAART	010411	E	SKM
TAPUIT	010411	E	SKM
KUIFAALSCHOLVER	010411	E	SKM
AALSCHOLVER	010411	A	SKM
HEGGENUS	010411	A	SKM
DRIETENMEEUW	010411	E	SKM
WINTERKONING	010411	E	SKM
ZEEKOET	010411	A	SKM
TEGEN ROTSEN		L	SWG

Mammalia (Zoogdieren)

GRIJZE ZEEHOND	010411	4	L	SKM	OP ROTSEN IN ZEE
----------------	--------	---	---	-----	------------------

**Buizegemlei 111
2650 Edegem
bvc.severijs@village.uu.net.be**

Olie op de stranden in Wales

Ingrid Jonckheere

Tijdens onze meerdaagse excursie in Wales van 6 tot 13 april 2001 deden we zoals je in het verslag op de hieraan voorafgaande pagina's kan lezen, tal van interessante en positieve waarnemingen, helaas vond ik in mijn waarnemingenboekje (toch nog leesbaar nadat het boekje even onder water verdween in ons labo aldaar) ook een negatieve noot. Ik noteerde: Castlebeach - tal van olievlekken op de rotsen, Dale - 20 cm zand daaronder, vuile, zwarte smurrie. Wat onderzoekwerk leerde dat deze olieresten afkomstig waren van de Sea Empress, een olietanker die op 15 februari 1996 strandde op de rotsen van St.-Ann's Head. De tanker was op weg naar de raffinaderij van Texaco in Milford Haven en vervoerde 130.000 ton ruwe olie uit de Noordzee. Bij de stranding was de tanker minder dan 10 mijl verwijderd van zijn bestemming. In enkele persnota's die op het web te lezen zijn las ik dat het niet minder dan negen dagen duurde, nadat de eerste olie uit het schip was gelopen, alvorens de plaatselijke diensten startten met het wegpompen van de olie. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de olie zich snel over de kust van Zuid Pembrokeshire verspreidde. Tal van stranden werden besmeurd, 10.000 zeevogels stierven en een groot deel van de unieke kustflora en -fauna, werd aangetast.

Bij de toch wel rijk gevulde lijst met waarnemingen van onze meerdaagse aldaar kunnen we de bedenking maken hoe was het daar vóór 1996? Indien deze stranding er niet was geweest zou onze lijst dan niet nog rijkelijker geweest zijn? Maar ook de vraag van waar vinden we nog een onaangetast strand schiet me te binnen, vooral na de recente strandingen van de Prestige in Galicië en de Tricolor voor onze eigen zo vertrouwde kust?

Ergens las ik ooit eens het volgende citaat: wanneer we de oceanen schoon willen houden zullen we de vissen stemrecht moeten geven, ik vervang de vissen door zeedieren en -planten, misschien moeten wij, die de zee en het strand in ons hart dragen, daar maar eens voor gaan,...!

**St-Idesbaldusstraat 20 bus 402
8670 Koksijde**

De verdere opmars van *Ensis directus* (Conrad, 1843) in West-Europa

Nathal Severijns

Inleiding

In een recente publicatie (Severijns, 2002) werd een overzicht gegeven van de verspreiding van *Ensis directus* (Conrad, 1843) in Europa vanaf haar introductie in 1978, ter hoogte van Hamburg (Von Cosel et al., 1982), tot het jaar 2000. De meest zuidelijke vindplaats van *E. directus* in 2000 was Merville-Franceville-Plage, op de oostelijke oever van de monding van de Orne, bij Caen (Fig. 1). Hier bespreken we de verdere verspreiding van de soort langs de Franse kust, op basis van waarnemingen die werden uitgevoerd in de voorbije drie jaar. *E. directus* blijkt momenteel voor te komen tot dicht bij St. Vaast-la-Houge.

Nieuwe waarnemingen

Tabel 1 geeft een overzicht van de waarnemingen die de voorbije jaren verricht werden. In oktober 2001 vond L. Van Rillaer in Ouistreham, op de westelijke oever van de monding van de Orne, doubletten van *Ensis directus* die tot 148 mm lang waren. Uit de groeilijnen bleek dat de grootste exemplaren in hun zesde jaar waren, zodat de soort daar vanaf 1996 aanwezig is. Ongeveer een half jaar later, in maart 2002, werden in de vloedlijn te Colleville-Montgomery-Plage, slechts enkele kilometers verder naar het westen, doubletten gevonden met een lengte tot 143 mm. Deze exemplaren waren ongeveer 6 jaar oud. Zoals men zou verwachten op basis van de nabijheid van beide vindplaatsen heeft *E. directus* zich daar dus net als in Ouistreham in 1996 gevestigd.

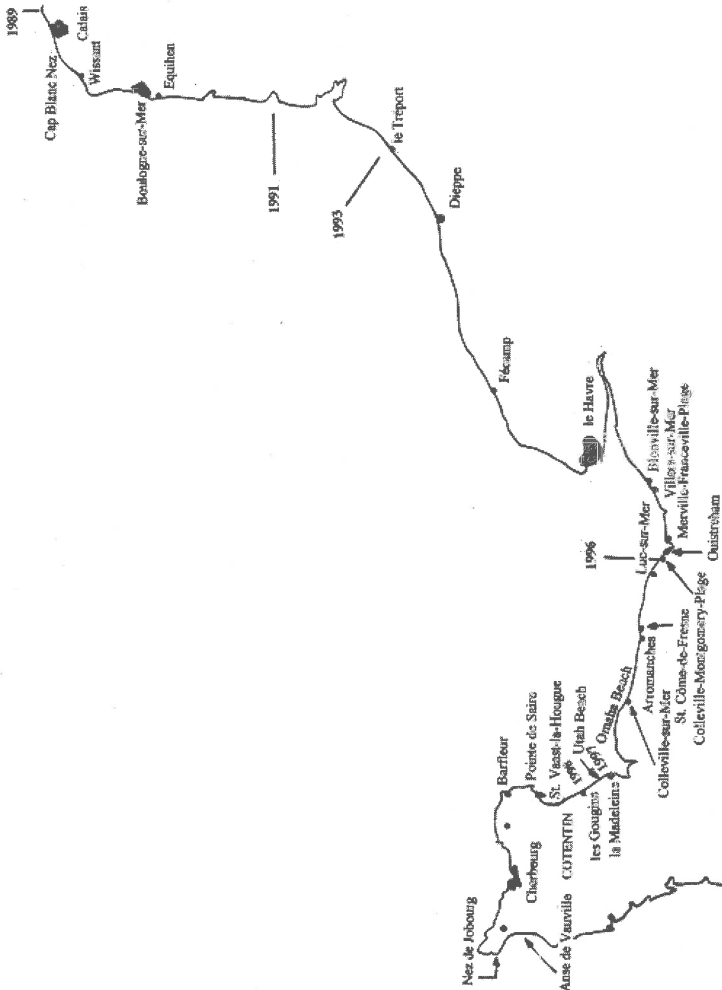
Op 16 augustus 2002 werd één vers, maar helaas platgetrapt, doublet van *E. directus* (127 mm lang) gevonden op het strand van Utah Beach, ter hoogte van het monument bij la Madeleine. Aan de hand van de groeilijnen kon worden vastgesteld dat dit exemplaar in zijn vijfde jaar was zodat *E. directus* daar dus minstens sinds 1998 aanwezig is. Een jaar later, op 18 augustus 2003 bleek *E. directus* daar vrij algemeen voor te komen. Over een strook van slechts enkele honderden meters werden 16 verse doubletten verzameld. Ook F. Celen vond er een maand later, in september 2003, een aantal verse doubletten. De lengte van de op 18 augustus 2003 verzamelde exemplaren varieerde van 123 tot niet minder dan 182 mm (het grootste tot nog toe gemelde exemplaar van *E. directus* in West-Europa mat 187 mm (Vanhaelen, 1993)). Op basis van de groeilijnen bleken de grootste exemplaren in hun zevende jaar te zijn, zodat *E. directus* dus al sinds 1997 ter hoogte van Utah Beach aanwezig is. Dit is een jaar vroeger dan eerst op basis van het ene specimen dat er op 16 augustus 2002 was gevonden, werd afgeleid.

Nog steeds op 18 augustus 2003 werden een 12-tal kilometer verder, in de vloedlijn op het strand van les Gougins (een deelgemeente van St. Marcouf-les-Iles), vijf sterk beschadigde doubletten en fragmenten van *E. directus* gevonden. In één exemplaar zat nog het dode dier. De breedte van het grootste van deze exemplaren was 23 mm, zodat het waarschijnlijk in zijn zesde jaar was. *E. directus* heeft zich daar dus waarschijnlijk in 1998 gevestigd. Nog verder, bij de Pointe de la Saire, juist ten noorden van St. Vaast-la-Hougue (gekend van de oesterkweek) werden geen exemplaren van *E. directus* meer gevonden, maar wel enkele losse kleppen van *Ensis arcuatus*. We kunnen dus besluiten dat les Gougins momenteel, voor zover bekend, de westelijkste locatie in West-Europa is waar *E. directus* voorkomt.

Datum	Locatie	Opmerkingen	Aanwezig sinds
18/08/00	Wissant	2 doubletten (beschadigd); in vloedlijn	
19/08/00	Merville-Franceville-Plage	doubletten tot 168 mm	1996
18/08/01	Blonville-sur-Mer	algemeen; meest algemene (Ensis-, Solen-) soort	1996
24/08/01	St. Côme-de-Fresne	niet gevonden	-
10/01	Ouistreham	doubletten; 99 tot 148 mm (in 6de jaar)	1996
11/03/02	Villers-sur-Mer	algemeen	1996
11/03/02	Luc-sur-Mer	niet gevonden; wel <i>Ensis arcuatus</i>	-
13/03/02	Colleville-Montgomery-Plage	doubletten, tot 143 mm (in 6de jaar)	1996
13/03/02	Blonville-sur-Mer	algemeen	1996
14/08/02	St. Côme-de-Fresne	niet gevonden	-
16/08/02	la Madeleine – Utah Beach	1 doublet, vers, 127 mm (in 5de jaar)	≤ 1998
18/08/03	la Madeleine - Utah Beach	16 doubletten, vers, 123 tot 182 mm (in 7de jaar)	1997
18/08/03	les Gougins (St.Marcouf)	5 doubletten (beschadigd), 1 ex. met dood dier, tot 23 mm breed (waarschijnlijk in 6de jaar)	1998
22/08/03	Pointe de Saire	niet gevonden	-
23/08/03	Colleville s/Mer - Omaha Beach	1 doublet, vers, 158 mm (in 7de jaar)	1997
09/03	la Madeleine - Utah Beach	een 10-tal doubletten, vers	

Tabel 1. Overzicht van de waarnemingen uitgevoerd van augustus 2000 tot augustus 2003 om de verdere verspreiding van *Ensis directus* langs de Franse kust in kaart te

brengen. De plaatsnaam is vet gedrukt indien het een eerste waarneming van *E. directus* op die plaats betreft (is niet duidelijk op gescande kaart). De waarnemingen in Ouistreham werden uitgevoerd door L. Van Rillaer, de laatste waarneming in la Madeleine (Utah Beach) door F. Celen, en de andere waarnemingen door de auteur.

Figuur 1. Verspreidingskaart van *Ensis directus* in West-Europa, ten zuiden van Calais. De jaartallen geven aan wanneer de soort zich op een bepaalde plaats heeft gevestigd.

De waarnemingen leverden nog enkele andere interessante vaststellingen op. Zo werden op 14 augustus 2000 voor het eerst enkele exemplaren van *E. directus* gevonden in Wissant, terwijl de soort toch al in november 1992 werd gevonden op het strand van Blériot-Plage (Calais), even ten noorden van Wissant, en ook al in juli 1993 in Equihen een 30-tal kilometer meer zuidelijk dan Wissant. Dat het zo lang heeft geduurd alvorens *E. directus* in Wissant werd aangetroffen is eigenaardig omdat de uitgestrekte zandige baai van Wissant toch een geschikt biotoop lijkt te bieden. Wissant is tot nu toe trouwens nog steeds de enige vindplaats van *E. directus* in het gebied tussen de Cap Blanc Nez en Boulogne-sur-Mer.

In Luc-sur-Mer en in St. Côme-de-Fresne werden nog geen exemplaren van *E. directus* gevonden (zie Tabel 1). In Luc-sur-Mer kan dit verband houden met de rotsachtige ondergrond. Bovendien was op het moment van de waarnemingen in Luc-sur-Mer op 11 maart 2002, het nabijgelegen Colleville-Montgomery-Plage de verst gekende vindplaats van *E. directus*, zodat Luc-sur-Mer zich toen dus aan de rand van het verspreidingsgebied bevond. Tijdens de eerste prospectie in St. Côme-de-Fresne was het 30 km meer oostelijk gelegen Merville-Franceville-Plage nog de meest zuidelijke vindplaats van *E. directus*, zodat de soort toen in St. Côme-de-Fresne niet noodzakelijk verwacht diende te worden. Slechts enkele dagen na de tweede negatieve waarneming in St. Côme-de-Fresne, in augustus 2002, werd echter een eerste exemplaar van *E. directus* gevonden op Utah Beach, ter hoogte van la Madelaine (zo'n 45 km meer westelijk!). De uitgestrekte zandige baai van Arromanches bij St. Côme-de-Fresne lijkt bovendien een geschikt biotoop voor *E. directus*. Beide keren werden er verder meerdere exemplaren van andere *Ensis*-soorten en van *Solen marginatus* gevonden. Het al of niet voorkomen van *E. directus* in de omgeving van Arromanches dient dus duidelijk nog verder onderzocht te worden.

Tenslotte werd op een aantal bezochte plaatsen ook aandacht geschonken aan de relatieve aantallen van de verschillende soorten mesheften en zwaardscheden. Uit het overzicht hiervan in Tabel 2 blijkt dat deze voor Blonville-sur-Mer en Villers-sur-Mer vrij goed overeenkomen. Dit is ook min of meer te verwachten op basis van de nabijheid van beide plaatsen. Wel is de populatie *Solen marginatus* blijkbaar groter voor de kust van Blonville-sur-Mer dan bij Villers-sur-Mer. Daarnaast blijkt ook dat *Ensis ensis* op deze twee plaatsen talrijker voorkomt dan bij het iets verder gelegen Colleville-Montgomery-Plage. Tenslotte blijkt uit de twee laatste kolommen in Tabel 2 dat *E. ensis* ter hoogte van Utah Beach bij la Madeleine nog talrijker voorkomt. Het uitzonderlijk hoge cijfer voor *E. ensis* in de laatste kolom is wel het gevolg van een grote stranding op 18 augustus 2003 (Severijns, 2003), waarbij opvallend veel verse en grote exemplaren van *E. ensis* (tot 137 mm) aanspoelden.

Soort	Blonville-sur-Mer 11/03/02	Villers-sur-Mer 11/03/02	Colleville-Montgomery-Plage 13/03/02	la Madeleine (Utah Beach)	
				16/08/02	18/08/03
<i>E. directus</i>	18	25	3	1 ex.	2
<i>E. arcuatus</i>	10	10	10	10	10
<i>E. ensis</i>	5	5	0.5 – 1	10	50
<i>S. marginatus</i>	15	5	4	10	20

Tabel 2. Relatieve aantallen van *Ensis directus*, *Ensis arcuatus*, *Ensis ensis* en *Solen marginatus* waargenomen in Blonville-sur-Mer, Villers-sur-Mer, Colleville-Montgomery-Plage en la Madeleine (Utah Beach). De aantallen worden uitgedrukt relatief t.o.v. *Ensis arcuatus* die op al deze plaatsen vrij algemeen voorkomt.

Conclusie

Uit waarnemingen die de voorbije drie jaar aan de Normandische kusten werden uitgevoerd blijkt dat *Ensis directus*, niet geheel onverwacht, haar verspreidingsgebied in Europa verder naar het zuiden blijft uitbreiden. In 1996 heeft ze zich verplaatst tot het gebied rond de monding van de Orne, tot bij Colleville-Montgomery-Plage. Amper een jaar later, in 1997, had ze ook al Omaha Beach en Utah Beach (la Madeleine) aan haar verspreidingsgebied toegevoegd. Ze heeft dus in amper één jaar het ganse gebied van de landingsstranden overgestoken (Fig. 1). Dit is de grootste verplaatsing in één jaar tijd sinds 1985 (zie Fig. 3a in Severijns (2002))! In 1998 heeft ze zich dan verder verplaatst tot de omgeving van les Gougins, dicht tegen St. Vaast-la-Hougue. Voor zover bekend vormt de omgeving van les Gougins momenteel ook de grens van het verspreidingsgebied van *Ensis directus* in Europa.

Zoals uit eerdere interpretaties van waarnemingsgegevens in verband met de verspreiding van *E. directus* in Europa is gebleken (Severijns, 1999) kan men enkel speculeren over de verdere opmars van de soort. Dé volgende uitdaging die zich nu stelt voor deze opportunist, die in 25 jaar tijd al verschillende duizenden kilometers Europese kust veroverd heeft, is het ronden van de noordzijde van het schiereiland van de Cotentin. Langs deze noordkant is de kust, vanaf St. Vaast-la-Hougue in het oosten tot aan de Anse de Vauville (voorbij de Nez de Jobourg) in het westen, erg rotsachtig met slechts hier en daar een kleine strook zandstrand. Eerder al bleken de rotskusten ter hoogte van de Cap Blanc Nez en de Cap Griz Nez (tussen Calais en Boulogne) alsook de ongeveer 150 km lange strook krijtrotsen tussen le Tréport en le Havre echter niet in

staat om *E. directus* bij zijn verdere verspreiding tegen te houden (Severijns & Gilles, 1993; Severijns, 1999). Zodra ze de westkust van de Cotentin bereikt zal het dan waarschijnlijk weer enkel een kwestie van tijd zijn vooraleer ze ook Bretagne bereikt. Deze westkust bestaat immers hoofdzakelijk uit grote, brede zandstranden met relatief weinig rotsen en een aantal estuaria. Deze laatste werken de vorming van slib in de hand, de ideale habitat voor *E. directus*. Wordt ongetwijfeld vervolgd ...

Met dank aan Luc Van Rillaer en Frank Celen voor waardevolle informatie en materiaal.

Literatuur

- SEVERIJNS, N. & GILLES, S., 1993. Waarnemingen van *Ensis directus* (Conrad, 1843) tussen Boulogne-sur-Mer en Le Touquet. De Strandvlo, 13(2-3): 56-67.
- SEVERIJNS, N., 1999. Nieuwe gegevens over de verspreiding van de Amerikaanse zwaardschede *Ensis directus* (Conrad, 1843) in Europa. De Strandvlo, 19(3): 126-140.
- SEVERIJNS, N., 2002. Distribution of the American jack-knife clam *Ensis directus* (Conrad, 1843) in Europe, 23 years after its introduction. Gloria Maris, 40(4-5): 61-111.
- SEVERIJNS, N., 2003. De Cotentin, een bijna vergeten stukje Frankrijk. Gloria Maris Mededelingenblad, annex to Gloria Maris 2003 (4), November 2003.
- VANHAELN, M.-TH., 1993. Hoe groot wordt *Ensis directus* (Conrad, 1843) aan de Belgische kust ? De Strandvlo, 13(4): 142-143.
- VON COSEL, R.J., DOERJES, J. & MÜHLENHARDT-SIEGEL, U., 1982. Die Amerikanische Schwertmuschel *Ensis directus* (Conrad) in der Deutschen Bucht. I. Zoogeographie und Taxonomie im Vergleich mit den inheimischen Schwertmuschel-Arten. Senckenbergiana marit. 14(3-4): 147-173.

Buizegemlei 111

2650 Edegem

bvc.severijns@village.uunet.be

Strandexcursie Westende Sint-Laureins op zondag 14 september 2003

55633

Georges Versele

Als je dit artikel leest is het al rond Kerstdag ... in september genoten wij van een prachtige zonnige dag waarvan je nu alleen nog kunt watertanden...

Maar in die dagen kwam er een besluit van Keizer Franciscus dat de aanvang van de strandexcursie niet om 10u was zoals gemeld, maar om 9 u. En allen gingen op reis, sommigen om 8u, anderen om 9 en enkelen om 10 u . Maar allen troffen wonderlijk elkaar en kregen zelfs gelijk loon... alle 15. En toch was er geen gemor tussen de Strandwerkers.

We zagen Omer kruierend in zijn zwart pak en hij bracht eerst een heel pak “apenhaar” binnen met er binnenin hopen garnaaltjes : steurgarnalen *Palaemon elegans* met hun mooi gezaagd rostrum en bruine lijntjes op hun lichaam en de grijze garnaal *Crangon crangon*.

Francis vond een grijze zwemkrab (...) – van zuidelijke komaf ? - en maakte ons duidelijk dat het stuk van het pootje met zwempeddel dichtst tegen het lichaam – zeg maar het billetje – wat dikker en langer was dan dat van de gewone zwemkrab. Het middelste puntje tussen de ogen is minder uitspringend bij de grijze dan bij de gewone zwemkrab.

Bij zijn tweede sleep met veel minder “oar” vond Omer de “entrepreneur de mer” zoals hij de zeebaars *Dicentrarchus labrax* noemde en Omer, hij kruide voort.

René Billiau determineerde met zijn gekende precieze stijl de visjes. Tot driemaal toe en zonder zelfs een glimp van verveling te laten merken, legde hij even virtuoos als altijd het verschil uit tussen schol *Pleuronectes platessa* ofte pladijs, ploate en schar *Limanda limanda* en bot *Pleuronectes flesus*. We vonden ook griet, tarbot, grauwe poon (prachtige buikvinnen lichtblauw op uiteinden) en pitvis. Omer die me altijd meer verbaast, vulde aan met interessante details, spuide de Latijnse namen dat alles met een glimlach die een ware depressie-remedie is.

René had het over het dikkopje van de grondelfamilie *Pomatoschistus minutus* en nu moet je meegenieten: het suikerpuntje in de Westhoek, het buttersvisje aan de Oostkant, het zoetmondje en kellevisje. Geef toe dat de onuitspreekbare Latijnse naam banaal klinkt tegenover onze klankrijke smakelijke namen. Zelfs niet gefrituurd.

Ondertussen zagen we een dwerginktvisje *Sepiola atlantica* zich vliegensvlug camoufleren op het zand en zelfs op het witte sorteerzeiltje. Ook een pijlinktvisje *Allotheuthis subulata* was op het appèl.

Omer, hij kruide voort en bracht nu toch wel kleine pieterman binnen – wonde bewerken met brandende sigaret zei hij of met alcohol (stukken leuker vond ik).

René legde ons de “verplaatsing” van de ogen bij de platvissen uit – ze loensen links of rechts, toonde ons hun brede muil (en toch geen politiekers) en hij ging in op de pitvis.

We zagen het harnasmannetje zwemmen en de grauwe poon: prachtig.

In de laatste sleep zat een krab met krabbenzakje *Sacculina carcini*. Deze parasiet – een soort vervormde zeepok, vestigt zich in het krabbenlijf en soupeert de krab van binnen uit. Wel opmerkelijk dat het enkel het vrouwtje krabbenzakje is dat zich te goed doet aan de binnenkant van de krab. De mannetjes beperken zich tot de voortplantingsdaad. Voorwaar een duidelijke taakomschrijving.

Op de terugweg toonde Francis ons Euglena – het oogdiertje – dat het strand nu met groen bedekt. Resultaat van de eutrofiëring. Diertje met bladgroen? Of plantje?

Bij Marie-Ange konden we op de Nieuwpoortse Kinderboerderij de oogdiertjes onder de microscoop bekijken: wriemelend groen diertje dat rare puntjes (oogjes) vertoont dat zich volvreet met het resultaat van onze eutrofiëring.

En terwijl we de laarzen wisselden voor sandalen nodigde Omer ons uit op het aperitief - alleen de 15 – want er staat toch geschreven dat enkel zij die werken loon krijgen. De afweziggen, ze hadden ongelijk, weer eens. En ja, op het voorstel van het aperitief zijn we niet ingegaan, maar uitstel is geen afstel...

Voor de statistieken: Omer haalde 1,550 gram grijze garnaal, 550 gram steurgarnaal en een grijze zwemkrab van 300 gr binnen.

Omer, René en Francis: bedankt, dank zij jullie werd het een uitstekende excursie.

Met dank aan Filip Nuytens voor zijn waardevolle input voor dit verslag.

**Zeedijk 76/602
8620 Nieuwpoort**

Een massale winterstranding van ovale otterschelpen, *Lutraria lutraria* te Koksijde in februari 2003

Marie-Thérèse Vanhaelen

Tijdens de herfst 2002 begon ik nieuwsgierig uit te kijken of *Lutraria lutraria*, de recentste aanvulling voor de Belgische molluskenfauna, opnieuw zou aanspoelen. Deze bivalve, voor het eerst gevonden op 17-12-2000 te Koksijde, is immers het daaropvolgende winterseizoen 2001-2002 overvloedig en over een lange periode (oktober tot maart) aangespoeld op de Westkust (zie Vanhaelen en Kerckhof, 2002).

En inderdaad, vanaf 20-10-02 strandden er weer regelmatig een paar doubletten, meestal met vleesresten. Ook G. Warreyn en W. Wackenier vonden terug enkele ovale otterschelpen (zie tabel I). Tot eind januari 2003 hield deze trend aan.

Na een sneeuw-week-end met hevige westenwind, spoelden er op 3-2-03 plotseling 42 doubletten, verse *L. lutraria* aan te St. Idesbald; 7 ervan waren opvallend groot: van 6cm tot 9 cm. Ruim de helft bevatte nog vleesresten of het dode dier.

Een nieuwe stormnacht, van 4 op 5 februari deed me beslissen om zeker tot 6-2-03 aan zee te blijven. Die dag trok ik, vroeg in de morgen het Koksijdse strand op, bij het oostelijk einde van de dijk. Er was nog geen mens te bespeuren.

Bij de laagwaterlijn gekomen, merkte ik ineens tussen 1000-den levende zaagjes en 100-den rechtsgestrepte platschelpen een kleine levende *Lutraria lutraria* op; iets verder vond ik er nog een paar, maar toen hield het niet meer op: honderden één-, twee- en driejarige levende doubletjes van 1,5 cm tot 6 cm lagen er verspreid; sommigen groeven zich in. Langzamerhand werd het me duidelijk dat hier niet meer te verzamelen viel ! Zoveel mogelijk waarnemen en schatten was de boodschap : die honderden doubletten werden er al gauw enkele duizenden !!

En allemaal levend ! Ter hoogte van het strandhoofd gekomen verliet ik de eblijn; hoe meer ik de vloedlijn naderde, hoe groter mijn verbazing werd ! Want hier lagen, naast talloze één-, twee- en driejarigen ook meerdere grote exemplaren tussen 7 cm en 11,8 cm ! Spijtig, nog maar pas hadden de meeuwen hun vraatzucht gebotvierd op deze uitzonderlijke feestdis ! Alleen die 28 grootste *Lutraria*'s hadden ze uitgeprikt en hierbij werden de niet zo stevige schelpen beschadigd. Uiteraard nam ik alle grote doubletten mee om op te meten, alsook enkele exemplaren van alle jaarklassen.

Vermoedelijk zijn bij deze massale stranding alle ovale otterschelpen, ook de grote exemplaren levend aangespoeld.

Deze winterse *L. lutraria* – stranding heeft zich zeer plaatselijk voorgedaan, nl. tussen het oostelijk einde van de dijk (Elisabethplein) en het eerste strandhoofd (Vissermonument) te Koksijde, d.i. over ongeveer 1 km kustlijn.

De navondsten waren erg opvallend en omvangrijk. (Zie tabel I). Op 17-2-03, amper 11 dagen na de grote stranding had ik reeds 69 doubletten, groter dan 7 cm gevonden.

Na 17-2 tot eind maart (periode die ik in de Algarve doorbracht) zag Ingrid Jonckheere regelmatig nog resten van die buitengewone stranding. Toen ik op 5 april weer op Koksijdse strandbodem belandde, trof ik tot mijn verbazing opnieuw 2 verse *Lutraria lutraria*'s, 1 met vleesresten en 1 met dood dier, van respectievelijk 9 cm en 8,5 cm aan. En eindelijk, op 7 april 03 lag er, veilig verscholen tussen de rotsblokken van het strandhoofd bij Ster der Zee een redelijk grote, levende ovale otterschelp van 8,5 cm die nog niet aangepikt was. Het actieve dier stuwde de sifo krachtig uit. Dit was een ideale gelegenheid om het dier te observeren en de sifo te beschrijven.

Na 7-4-03 spoelden er omzeggens geen *Lutraria lutraria*-doubletten meer aan, tot... begin oktober 2003 de eerste herfststormen reeds een nieuwe strandingsperiode inluiden. Later meer daarover.

Opmerkingen:

- Het is duidelijk, als we de jaarlijkse totalen van gestrande *L. lutraria* vergelijken, dat deze nieuwe soort voor de Belgische fauna hier snel uitbreiding neemt en dus blijkbaar een gunstig biotoop gevonden heeft voor onze Westkust, vanwaar ze mogelijk noordwaarts verder opruikt.

winter 2000 – 2001: 1 exemplaar

herfst-winter 2001 – 2002: 556 exemplaren

herfst-winter 2002 - 2003: vele 1000-den ex. levend + 100-den ex. dood en leeg.

- Bij de massale stranding van 6-2-03 waren alle leeftijdsklassen, van eerstejaars tot en met achtjarigen vertegenwoordigd met doubletten vanaf 1,5 cm tot 11,8 cm. Hieruit blijkt ook dat de soort al verschillende jaren voor onze kust leefde, eer ze op het strand aangetroffen werd.
- Op 6-2-03 merkte ik geen enkele hoekige otterschelp, *L. angustior* op. Voor en na de massale stranding werden slechts 7 verse exemplaren *L. angustior* gevonden (zie tabel II).
Dit is een lichte achteruitgang t.o.v. het winterhalfjaar 2001-2002, met 11 vondsten.

- Aan de hand van enkele levende dieren van beide soorten kon ik de sifo's, die duidelijk verschillen, vergelijken.

L. lutraria bekeek ik:

- 1 ex. - levend - 7-4-03 (Kok) - 8,5 cm
- 2 ex. - levend - 3-5-03 (Villers-sur-Mer, Normandië) - 8 cm
- 1 ex. - levend - 6-10-03 (Kok) - 4 cm

Voor *L. angustior*:

- 1 ex. - levend - 15-5-03 (Herm, Anglo-Normandische eilanden) - 9,8 cm
- 1 ex. - levend - 6-10-03 (Kok) - 3,2 cm

De sifo's van beide soorten zijn voor ongeveer 2/3 van hun lengte crèmewit, maar naar het einde toe vertonen ze elk een verschillend, voor de soort zeer specifiek vlekkenpatroon :

- Bij *Lutraria lutraria* zijn de kleurvlekken bruinachtig purper (wijnrood). Ze beginnen onduidelijk en zeer klein, geleidelijk vergroten ze en wordt de kleur feller naar het einde toe; daarbij hebben ze de neiging ineen te vloeien tot zigzaggende longitudinale lijnen.
- Bij *Lutraria angustior* is de sifo bezet met zeer fijne spikkels, die veel roder zijn dan de vlekken bij *L. lutraria* en gelijkmatig gespreid, naar het uiteinde van de sifo toe, dichter op elkaar voorkomen, doch niet ineen lopen en helemaal geen lengtelijnen of zigzaglijnen vormen.
- Na deze indrukwekkende winterstranding van de ovale otterschelp, blijven we de soort aandachtig volgen. Zal ze haar leefgebied verder noordwaarts kunnen uitbreiden en tot waar? Neemt ze verder toe in aantal? Mogen we nog zo'n massaal aanspoelen verwachten na zware stormen? Hoe groot zal ze hier worden? (Mijn grootste vondst betreft een verse klep van 13,5 cm op 7,3 cm van Le Guilvinet, Zuid-Bretagne!)

P.S. Tijdens ons verblijf in de Algarve maakten we, even over de Spaanse grens, aan de Costa de la Luz op 22-3-03 een zeer gevarieerde levende stranding mee. Een aangenaam toeval was dat ook hier enkele honderden, grote *L. lutraria*, tot 12,5 cm, waaronder veel levenden angespoeld waren; een groot deel ervan, lagen in de springvloedlijn, maar meerdere tientallen waren er in geslaagd zich terug in te graven in het medio-litoraal!

Enkele mensen van de plaatselijke bevolking groeven de otterschelpen, gewoon met de hand, terug uit en namen ze mee voor consumptie.

Datum	Vindplaats	Aantal	toestand	lengte in cm	vinder
Van 20/10/02 tot 30/01/03	KOK-SIB-DP	30	doubletten, waarvan 6 levende en 2 met vleesresten;	8 ervan zijn 6 tot 9 cm	MV/ GW
		22		2,6 tot 5 cm	WW
03/02/03	SIB	42	doublet waarvan 23 met vleesresten	3,3 tot 9	MV
04/02/03	SIB	12	doublet waarvan 8 met vleesresten	3 tot 6,5	MV
05/02/03	KOK	7	doublet waarvan 2 met vleesresten	2,2 tot 8	MV
06/02/03	KOK	vele 1000-den	levende - doublet	1,5 tot 6	MV
		28	met vleesresten	7 tot 11,8	
09/02/03	KOK-SIB	150-tal	doublet dood of met vleesresten	2 tot 6	MV
		14	met vleesresten	7,6 tot 11	WW
10/02/03	ODK	18	doublet		WW
	SIB	100-tal	doublet vleesresten	2,5 tot 5	MV
		2		8,5	MV
11/02/03	ODK	16	doublet		WW
	KOK	150		2,5 tot 5,5	MV
		8		6,5 tot 9	MV
16/02/03	ODK	5	doublet		WW
	KOK	10-tallen		klein	MV
		5		8 tot 10	MV
17/02/03	KOK	10-tallen		klein	MV
		8		7 tot 10	MV

03/03	KOK	30-tal			IJH
05/04/03	KOK	2	doublet - dood	8,5 en 9	MV
07/04/03	KOK	1	doublet – levend, actief	8,5	MV

Tabel 1: Verse *Lutraria lutraria*, aangespoeld op de Westkust in najaar 2002 en winter 2003

Datum	vindplaats	aantal	toestand	lengte in cm	vinder
29/10/02	KOK	1	doubet vers dood	7	MV
03/02/03	SIB	1	doublet vleesresten	4.2	MV
04/02/03	SIB	2	doublet ,1 met vleesresten	8, 4 en 8.5	MV
10/02/03	DP	1	doublet vers, leeg	8.7	MV
05/04/03	KOK	1	klep, zeer vers	9	MV
05/05/03	KOK	1	klep, vers	8.8	MV

Tabel 2: Verse *Lutraria angustior*, aangespoeld op Belgische Westkust in najaar 2002 en winter – lente 2003

Literatuur

Vanhaelen, M.-Th., & F., Kerckhof, 2002. De ovale otterschelp *Lutraria lutraria* (Linnaeus, 1758), een nieuwe soort voor de Belgische fauna. De Strandvlo, 22: 84-94.

**Ter Yde 1
8670 KOKSIJDE**

Korte Mededelingen

Vondsten van eiertrosjes *Alloteuthis subulata*

Aan het einde van de lange warme zomer 2003, op 25 september, vond ik tijdens één strandtocht 6 trosjes met eikapsels van de dwergpijlinktvis *Alloteuthis subulata* op het strand van Koksijde, tussen Sint-André en het Teirlinckplein (horloge). De eierstrengen zaten vast aan resten zeedraad, *Laomedea* spec., darmwier, *Enteromorpha* spec., schelpkokers *Lanice conchilega* en fijne plasticdraden.

In 2002 vond ik slechts 2 trosjes van deze eikapsels, bij Ster der Zee, op 1 en 2 september.

De eitjes van 2002 en 2003 waren in ontwikkelingsstadium 2: bolvormig, ongeveer 1,5 cm en doorzichtig met een beetje wit.

P.S. Werden de eikapsels van de dwergpijlinktvis al waargenomen op de stranden van de Midden- en Oostkust ?

55397

Marie-Thérèse Vanhaelen

Opnieuw *Nassarius reticulatus* met dier aangespoeld

Op 9 juni 2003 vond ik te Koksijde, bij Ster der Zee opnieuw een gevlochten fuikhoren met vers dood dier. Van eind 1992 tot eind 1996 werden van overal op de Belgische kust strandvondsten gemeld van levende en dode *Nassarius reticulatus*. Het laatste levende exemplaar dateert van 30 november 1996. Vanaf 1997 kon je op de Westkuststranden nog regelmatig grote aantallen vers uitzierende fuikhorens vinden, doch steeds waren ze leeg. Massale strandingen van lege horentjes, vele 1000-den zag ik op het Westhoekstrand in De Panne op 24 december 2001 en 4 januari 2002.

Gedurende bijna 7 jaar leefden deze dieren dus blijkbaar verder in zee. Mogelijk zijn ze, na de vroege warme lente en de lange hete zomer van 2003 weer dichterbij de kust komen leven.

Vers eikapsels *Nassarius reticulatus* spoelden in juni 2003 te Koksijde regelmatig aan, o.a. op 20-6: 2x op blaaswier *Fucus vesiculosus* en op 23-6: 4x op zeecypres *Sertularia cupressina*, 1x op gorgelpijp *Tubularia larynx*, 1x op zeedennetje *Abietinaria abietina*, 1x op een lege perkamentkoker *Chaetopterus variopedatus*, die er praktisch volledig mee bezet was. Dus uitkijken maar !

Marie-Thérèse Vanhaelen

Poëzie

Avond aan zee

Een vissersvaartuig sleept
een net met meeuwen
achter zich aan.

Een vrachtschip
maakt lusteloos aanstalten
om de kimlijn te verlaten.

De roodgeverfde zon
wordt met statie en praal
te water gelaten.

De avond spoelt
met veel omhaal
zijn penselen in de zee.

Firmin Van Der Poorten

Uit: Tussen gisteren en vandaag
Dialogo, Aalst 1986

De Strandwerkgroep is lid van:
Vzw Natuurpunt
Bond Beter Leefmilieu

Jeugdherberg "De Ploate"

Langestraat 82, 8400 Oostende
Tel. 059/80.52.97

Verzorgt voor u:

- v Natuureducatief maatwerk voor individuele leden, gezinnen, groepen en scholen (volgens leeftijdsgroepen, budget en aangevraagd thema).
- v Volledige uitgewerkte dag, halve dag uitstappen en meerdaagse verblijven.
- v Geleide strandwandelingen.
- v Inrichten van studiedagen, kadervorming, congressen, seminars en vergaderingen.
- v Alles inbegrepen-programma's: volpension accommodatie, uitstappen, opdrachten, werkbladen, didactisch en educatief materiaal, documentatie en een degelijke begeleiding door onze gidsen.
- v Groene winkel, natuur-infocentrum en vogelasiel.

SIGHTS OF NATURE

DE PUTTER

Nieuw adres !!!

Pieter de Conincklaan 108
8200 Brugge - Sint Andries
 Tel.: 050/31.50.01 • Fax : 050/31.68.47

Het adres voor de natuurliefhebber :

- Verrekijkers
- Sterrekijkers
- Stereomicroscopen
- Telescopen
- Loupen
- Statieven
- Natuurboeken
- Sportieve kledij
- C.D.'s met natuurgeluiden
- Microscopen
- Kompassen
- Luarzen
- Geschenkartikelen

Bezoek onze Showroom. Je vindt er de grootste keuze aan optisch materiaal, aan de voordeligste prijzen
 Vergelijk en test het materiaal in een natuurvriendelijk kader. Rechtsstreekse observatie in de tuin.

Plan zie achterzijde ►

